

Квітень 1858

1 [квітня]. Дурять інших і себе одурюють. Добре [було б], коли б це робилося тільки першого квітня! Звідки пішов цей безглуздий звичай?

Довго вештався без жадної мети по Невському проспекті. Потім перейшов на Басейну, відшукав помешкання Кокорева, а самого господаря не застав. Обідав у Білозерського. По обіді дістав записку від графині Н[астасії] І[ванівни] і ввечері пішов до неї. Нічого спішного: вона просто хотіла мене бачити. Добра істота! До графині заїхав Сошальський і завіз мене до іменинниці землячки М. С. [Кржисевичевої]. Ми з нею не бачились од 1845 року. Вона ледве помітно постарілась. Напрочуд кріпка землячка.

2 [квітня]. У першій годині Сошальський повіз мене до землячки Ю. В. Смірної. Я знав її наївною, милою інституткою в 1845 році. А тепер — чорт-зна-що: претензія на паню, а в дійсності й на порядну покоївку не схожа. Від Смірної заїхали до Градовича. Теж старий знайомий. Від Градовича зайшов я вже без Сошальського до трахтиру Палкіна, пообідав і пішов додому.

Увечері в цирку-театрі дивився і слухав “Бронзового коня”. Вистава пишна, а більш нічого. Тільки старий Петров та Семен славно підтримали “Бронзового коня”, а решта — ка-зна-що.

3 [квітня].

НАВУХОДОНОСОРЪ.
(Изъ Беранже В. Курочкина).

Въ давно прошедшіе вѣка —
До Рождества еще Христова —
Жилъ царь подъ шкурою быка.
Оно для древнихъ это ново,
Но такъ же точно льстилъ и встарь
И такъ же пѣлъ придворный хоръ:
Ура! Да здравствуетъ, нашъ царь —
Навуходоносоръ!

— Нашъ царь бодается — такъ что жъ?
И мы топгаты народъ здоровы —
Рѣшили совѣтъ сѣдыхъ вельможъ —
Да здравствуютъ рога царевы!
Вѣдь и въ Египтѣ государь
Былъ божество съ давнишнихъ поръ.
Ура! Да здравствуетъ нашъ царь —
Навуходоносоръ!

Державный быкъ кореня жретъ,
Вода рѣчная ему пойло...
Какъ трезво царь себя ведетъ!
Поэтъ воспѣлъ бычачье стойло,
И надъ поэмой государь,

Мыча, уставилъ мутный взоръ.
Ура! Да здравствуетъ нашъ царь —
Навуходоносоръ!

Въ тогдашней “Сѣверной Пчелѣ”
Печатали неоднократно,
Что у монарха на челѣ
Слѣдъ виденъ думы необъятной,
Что изъ сердцецъ ему алтарь
Воздвигъ народный приговоръ.
Ура! Да здравствуетъ нашъ царь —
Навуходоносоръ!

Быкъ только ноздри раздуваль,
Упитанъ сѣномъ и хвалами,
Но подъ ярмо жрецовъ попалъ...
И, управляемый жрецами,
Мычалъ рогатый государь
За приговоромъ приговоръ.
Ура! Да здравствуетъ нашъ царь —
Навуходоносоръ!

Тогда не выдержалъ народъ —
Въ цари избралъ себѣ другого,
Какъ православный нашъ причеть,
Жрецы — любители мясного...
Какъ злы-то были люди встарь!
Придворнымъ-то какой позоръ!
Былъ сѣденъ незабвенный царь
Навуходоносоръ!

Лъстецы царей! Вотъ вамъ сюжетъ
Для оды самой возвышенной,
Да и цензурный комитетъ
Ее одобрить непремѣнно,
А впрочемъ... слово “государь”
Не вдохновляетъ васъ съ тѣхъ поръ,
Какъ въ Бозѣ сгнилъ послѣдній царь
Навуходоносоръ!

Оце тільки встиг я покласти перо, дописавши останній куплет цього прекрасного і влучного вірша, як увійшов до мене Каменецький, за ним Сераковський, а за ним Круневич і нарешті Дзюбин, який запросив мене на обід. От тобі й листи. Треба десь заховатися.

Після не зовсім скромного обіду ми вийшли на вулицю, і я, пройшовши кілька кроків, зустрів всюдисущого, вічного жида, брехуна Елькана. Після довгої прохідки ми з ним розійшлися і за його вказівками пішли шукати помешкання актора Петрова та, звичайно, не знайшли. Вилаяли всезнайку Елькана і по дорозі зайшли до Бенедіктова. Зустрів він

мене щиро-радісно і, після всяких розмов, на моє прохання прочитав нам деякі місця з “Собаच्याго Пира” (Барбе), і тільки тепер я упевнився, що цей прекрасний переклад справді належить Бенедіктову.

4 [квітня]. Каменецький передав мені всі мої твори, переписані Кулішем, крім “Єретика”. Треба буде зробити вибір і приступити до видання. Але як мені доступитись до цензури?

У третій годині пообідав із Дзюбином, теж не зовсім у міру, і вечір провів у Семена.

5 [квітня]. Приїздив Смаковський — запросити мене пообідати з ним та з Дзюбином. Я спав. Мене, спасибі, не збудили. І я, вимовляючись хворобою, не поїхав на лукулівський обід. Бог із ним. З незвички можна поважно захворіти. Вечір провів у Галагана.

6 [квітня]. Мав велике нещастя вбратися у фрак і з'явитися до свого головного наглядача графа Шувалова. Він прийняв мене просто, не формально, а головне без відповідної цій нагоді науки, чим зробив на мене корисне для себе вражіння.

При цій добрій нагоді я познайомився з дружиною І. М. Мокрицького, начальника канцелярії обер-поліціймейстра. Вона з роду Свічка і справжня моя землячка. Ми з нею зустрілись, як давні знайомі.

Попрощавшись із премилою землячкою, я зайшов до Академії Мистецтв на виставу. З усіх родів малярства мені впали в око переважно пейзажі. Калам сильно впливає на пейзажистів. Самого Калама дві речі не першої вартости.

Вечір провів у графині Н[астасії] І[ванівни]. Чув уперше, як грає Антоній Контський, і особисто познайомився з поетом Щербиною.

7 [квітня]. Мав намір проїхатись у Павловське до старого Бюрно. Але цьому доброму намірові нехотячи перешкодив маляр Соколов, до якого я зайшов по дорозі, пробув у нього до четвертої години і спізвився на залізницю. Непрощenna розкиданість.

Увечері пішли з Михайлом до Семена й не застали його вдома.

8 [квітня]. Користаючись з гарної погоди, я пішов пішки в Семенівський полк шукати помешкання Олейникова. Помешкання знайшов, а господаря не застав і подався на Басейну до Кокорева. І цього відкупщика-письменника не застав удома. По дорозі зайшов на Літейну до Василя Лазаревського; відпочив трохи і пустився, теж пішки, на Велику Подячеську до Семена обідати. По обіді вийшли на вулицю й випадково зайшли до бідного, безталанного генерала Корбе. Плаче бідний не тому, що з служби погнали, а тому, що “Станислава” не дали. Бідна, нещасна людина!

Увечері зайшов до Круневича, до мого спів-вигнанця, та між багатьма поляками зустрів у нього й росіян, а серед них і дві славнозвісні особи: графа Толстого, автора салдатської севастопільської пісні, та оборонця Севастополя генерала Хрульова.

Остання славетна особа мені видалась приборканою.

9 [квітня]. Відпокутовував непомірковану вечерю у Круневича.

10 [квітня]. Відвідав одного московського знайомого — Безобразова, потім Рамазанова й Михайлова. Хотів пробратись на виставу, та не пощастило: цар перешкодив. Дивився в цирку-театрі “Москаля-Чарівника”. Чарівний Семен. А решта — ка-зна-що.

11 [квітня]. Доручив Каменецькому клопотатися в цензурнім комітеті про дозвіл надрукувати “Кобзаря” та “Гайдамаки” під фірмою “Поезія Т[араса] Ш[евченка]”. Що воно

з цього буде?

Зайшов по дорозі до співця-актора Петрова. Він тільки погладшав, а вона, гай-гай! із гарненької Ганни Яковлівни зробилася старенькою, але все ж милою бабусею. Нетривка стать! Забіг до Семена, випив чарку горілки і пішов до Корбе обідати. Нудно і брудно, як у старого бурлаки, та ще й військового. Увечері в Білозерського слухав нову драму Желіговського (Сови) й успішно довів Сераковському, що Некрасов не тільки не поет, але й віршороб незугарний.

12 [квітня]. Сніг, сльота, гидота. Не зважаючи на це все, ми, себто я, Семен і М. Лазаревський, пішли до Академії оглядати виставу. А щоб не застудитись, завернули до Смурова, випили по чарці джину й проковтнули по десятку устриць. З вистави пішли ми до графині Н[астасії] І[ванівни] на проханий обід, який вона справляла для своїх близьких численних приятелів з нагоди мого повороту. За обідом граф Ф[едір] П[етрович] промовив коротеньке слово на честь милостивого царя. А на честь моєї невірної довготерпеливості виголосив майже ліберальне слово Микола Дмитрович Старов, потім Щербина, а наприкінці сама графиня Н[астасія] І[ванівна]. Мені було і приємно, і разом із тим ніяково. Я не ждав для себе такої великої чести. Для мене це була цілковита несподіванка. Семен завважив, що за столом всі були бліді, худі й зелені, крім нещасного вигнанця, себто мене. Кумедний контраст.

По обіді повіз мене Сошальський до землячки М. С. Кржисевич, а в годині першій — до Бореля. А від Бореля — до Адольфіни, де я його й покинув.

13 [квітня]. Від М. Д. Старова ми з Семеном поїхали до М. В. Остроградського. Великий математик привітав мене, щиро обнявши, як земляка, як свого родича, що надовго виїздив кудись. Спасибі йому. Остроградський з родиною їде на літо на Україну. Запросив би, каже, й Семена з собою, та боїться, що в полтавській губернії не вистарчить сала на його прохарчування.

Обідав у Семена, вечір провів у графині Н[астасії] І[ванівни]. Слухав вірші Юлії Жадовської. Бідна, сердешна дівчина!

14 [квітня]. Семен познайомив мене з дуже пристойним молодиком — з В. П. Енгельгардтом. Багато, багато зворухнулося в душі моїй при зустрічі з сином мого колишнього діди́ча. Забуття минулому... Мир і любов сучасному...

Увечері Грицько Галаган познайомив мене з чернігівськими землячками Карташевськими. Неманірні, милі, справжні землячки!

15 [квітня]. На бажання графині Н[астасії] І[ванівни] представлявся шефові жандармів кн. Долгорукову. Вислухав відповідну нагоді, але чемну науку; на цьому авдієнція скінчилась.

Вечір провів у земляка Трохима Тупиці, де зустрівся з Громекою, автором статті “О полиции и о взяткахъ”, і познайомився з старим Оржицьким, декабристом.

16 [квітня]. Грицько Галаган приїхав просити, щоб я записав йому мій “Весінній вечір”. Я охоче вволив його волю, а він, щоб не бути мені винним, записав прекрасний вірш Хомякова.

Л. Н. Дзюбина познайомив я з Семеном, а він, щоб теж не зостатися мені винним, задумав почастивати мене якимсь молодим генералом Криловим, земляком із Харкова.

Не вважаючи на молодість і чемність, генерал показався дуже несимпатичний, а обід його, мало не царський, теж видався якийсь солодко-нудний.

Увечері Мей прислав мені у власному російському перекладі той самий “Весінній вечір”, що його я вранці записав Галаганові. Спасибі йому.

ВІРШ ХОМЯКОВА.

Тебя призвалъ на брань святую,
Тебя Господь нашъ полюбилъ,
Тебѣ далъ силу роковую,
Да сокрушишь ты волю злую
Слѣпыхъ, безумныхъ, буйныхъ силъ.

*

Вставай, страна моя родная!
За братьевъ! Богъ тебя зоветъ
Черезъ волны буйнаго Дуная, —
Туда, гдѣ, землю огибая,
Шумятъ струи Эгейскихъ водъ.

*

Но помни: быть орудьемъ Бога
Земнымъ созданьямъ тяжело;
Своихъ рабовъ онъ судитъ строго, —
А на тебя, увы! какъ много
Грѣховъ ужасныхъ налегло!

*

Въ судахъ черна неправдой черной
И игомъ рабства клеймена,
Безбожной лести, лжи тлетворной,
И лѣни гнусной и позорной,
И всякой мерзости полна.

О, недостойная избранья,
Ты избрана! Скорѣй омой
Себя водою покаянья,
Да громъ двойного наказанья
Не грянетъ надъ твоей главой!

Съ душой колѣнопреклоненной,
Съ главой, лежащею въ пыли,
Молись молитвою смиренной
И раны совѣсти растлѣнной
Елеемъ плача исцѣли!

*

И встань потомъ, вѣрна призванью,
И бросься въ пыль кровавыхъ сѣчь!
Борись за братьевъ крѣпкой бранью,
Держи стягъ Божій крѣпкой дланью,
Рази мечомъ — то Божій мечъ!

17 [квітня]. М. Д. Старов прислав М. Лазаревському написане слово, що він виголосив на мою честь за обідом у графині Н. І. Толстої. Як дорогу для мене річ, я вписую його до свого журналу:

Признательное Слово Т. Г. Шевченку.

Несчастіе Шевченка кончилось, а съ тѣмъ вмѣстѣ уничтожилась одна изъ вопіющихъ несправедливостей. Мы не нарушимъ скромности тѣхъ, чье участіе способствовали этому добру і приобрѣло благодарность всѣхъ, сочувствующихъ достоинству блага... Мы скажемъ, что намъ отрадно видѣть Шевченка, который среди ужасныхъ, убійственныхъ обстоятельствъ, въ мрачныхъ стѣнахъ “казарми смердячої”, не ослабѣлъ духомъ, не отдался отчаянію, но сохранилъ любовь къ своей тяжелой долѣ, потому что она благородна. Здѣсь великій примѣръ всѣмъ современнымъ нашимъ художникамъ и поэтамъ, и уже это достойно обезсмертитъ его!...

Позвольте же предложить тостъ признательности за Шевченка, который своими страданіями поддержалъ то святое вѣрованіе, что истинно нравственную природу человека не въ силахъ подавить никакія обстоятельства!

12 апрѣля 1858.

Н. Старовъ.

В. М. Білозерський познайомив мене з професором Кавеліном. Привабливо-симпатична натура.

Той таки Білозерський познайомив мене з трьома братами Жемчужниковими. Чарівні брати!

Увечері в цирку-театрі слухав оперу “Жизнь за царя”. Геніяльний твір! Безсмертний М. І. Глінка. Петров у ролі Сусаніна — гарний, як і колись. І Леонова в ролі Вані — гарна, але далеко їй до Петрової, яку я чув у 1845 році.

18 [квітня]. Дістав премилый лист од премилого Сергія Тимофієвича Аксакова; на лист буду відповідати завтра: сьогодні я захопився своєю “Лунатиною”. Коли б не перешкодив послужливий Сошальський, то я скінчив би “Лунатику”. Та ба! довелося кинути нематеріальне слово і взятися до матеріального діла, себто до сутого обіду.

Увечері з цим самим послужливим Сошальським поїхали ми до милої й талановито-голосистої співачки мадмуазель Грінберг. Там зустрівся я з Бенедіктовим, Даргомижським та архітектором Кузьміном, давнім і добрим знайомим. Розкошування музикою закінчилось смішним і нудним нявканням Даргомижського. Як та миша в котячих пазурях! А йому плещуть. Чудні люди — ці меломани, а ще дивніші такі співці, як Даргомижський.

19 [квітня]. Учора Сошальський запросив і мене з Михайлом на борщ з сушеними карасями й на вареники. А сьогодні графиня Н[астасія] І[ванівна] просить запискою до себе обідати та обіцяє познайомити з декабристом бароном Штейнгелем. Ми воліли декабриста, ніж борщ з карасями, і за зраду були бароном покарані. Він не прийшов на обід. Здичавілий барон!

За обідом я познайомився з адміралом Голеніщевим. Адмірал — товариш графа Ф[едора] П[етровича], проста і, здається, гарна людина.

Вечір провів у Галагана. Він прочитав опис свого будинку, збудованого ним у прилуцькому повіті в старому українському стилі. Панська, але гарна й варта наслідування витівка.

20 [квітня]. Обідав у К. Д. Кавеліна і там познайомився з Галаховим — автором російської хрестоматії.

21 [квітня]. До обіду вештався без жадної мети по місті. Увечері пішов до театру. Спектакль назагал був гарний, а увертюра “Вільгельма Телля” — чарівна. Хвалений тенор Сетов — нижче всякої мірноти. Просто ка-зна-що; а йому плещуть. Семен у ролі батька Лінди де Шамуні — дуже гарний.

З театру зайшов я до Білозерського й застав у нього К. Д. Кавеліна. З розмови про минулу й майбутню долю словян ми перейшли до психології та філософії і просиділи до третьої години ранку. Школярство! але чарівне школярство!

22 [квітня]. Теж без жадної мети тинявся до обіду, тільки вже не один, а з Семеном. Увечері, також із Семеном, пішли до землячки М. Л. Мокрицької і до другої години з приємністю переливали з пустого в порожнє.

23 [квітня]. Учора ми умовились із Семеном, щоб сьогодні десь коло першої години їхати оглянути віллі. Точнісінько до дванадцятої години погода була гарна; потім почався дощ, як то кажуть, затяжний. Ми просиділи весь день удома; читали Гумбольдта “Космос” і, дивлячись у вікно, повторювали приказку: “Вотъ тебѣ, бабушка, и Юрьевъ день!”

24 [квітня]. Плани мої ніколи не вдаються, та не можу відмовитись од приємности будувати плани. Сьогодні, наприклад, виходячи з дому, я гадав так провести час до обіду: спочатку зайти до Академії і подивитись на виставу, потім зайти до Йордана, свого майбутнього професора, далі — до барона Клодта та нарешті — до графині Н[астасії] І[ванівни] і в неї зостатися на обід. Такий був проєкт. А сталось ось як: у першій залі Академії я зустрівся з Зембулатовим і Бориспольцем — моїми давніми й щирими друзями. Нашвидку ми обійшли виставу, пішли до Зембулатова і дообіддя провели на споминах. Я зовсім задоволений невдачею.

Увечері вибрались ми з Михайлом до його брата Василя, але зайшли до Семена і там провели вечір. Теж невдача.

25 [квітня]. У десятій годині ранку пішов попрощатися з А. М. Мокрицьким, що виїздив до Москви. По дорозі зайшов до М. І. Сухомлинова та по дорозі зайшов до барона Клодта; натішився монументом “неудобозабываемому” і пішов до Академії на виставу. У першій залі зустрівся з Жемчужниковим, а в останній — з Семеном. Із Академії поїхали з Семеном на Петербурзьку Сторону шукати віллі. Віллю найняли, zostавили завдаток і

в шостій годині вечора приїхали додому. Увечері з Семеном таки були в М. І. Петрова. Слухали безконечні та пусті балачки про емансіпацію.

26 [квітня]. На обіді в Сошальського познайомився особисто з поетом Курочкіном і з братом його Миколою, достойним юнаком. Поет Курочкін багато обіцяє в майбутньому. Дай, Боже, щоб мої надії справдились.

27 [квітня]. Пообіцяв обідати у маляра Лукашевича та через розкидливість збрехав.

28 [квітня]. Сошальський подарував мені стінний годинник, а Василь Лазаревський — термометр. З ласки добрих людей маю головні інструменти для досвідів над акватінтою. Коли ж я возьмуся до самих досвідів?

29 [квітня]. Зайшов до Дзюбина. Не застав удома. Попросив дати поснідати і залишив йому за гостину рукопис “Посланія до мертвих, живих і ненарождених земляків”, що був саме при мені, з написом: “на память 1 травня”, — теж через розкидливість.

30 [квітня]. Пішли з Семеном до Літнього саду, щоб подивитись на пам'ятник Крилову. По дорозі зайшли до Казанського Собору, щоб подивитись на картину Брюлова. Але, на жаль, вона премудрими попами так розумно і вдало приміщена, що й котячими очима її побачити неможливо. Гидко. По дорозі зайшли до Пасажу, полюбувалися красунями, що там вештаються, та алеутськими ляльками і перейшли до Літнього саду. Монумент Крилова, вславлений “Пчелою” й іншими часописами, — нічим не краший за алеутських ляльок! Безсовісні газетярі! Нікчемний барон Клодт! Замість величавого старого він посадив льокая в деміктоновому сурдуті з абеткою та указкою в руках. Барон нехотячи осягнув ціль, виліпивши цю мізерну статую та барелефи тільки для дітей, але зовсім не для дорослих. Бідний бароне! Образив ти великого поета, і теж нехотячи.

Ображені бароном, ми взяли човен й поплили до Біржі. Намилувались пишною біржевою залєю, пішли до скверу, подивились на мавпи та папуги і зайшли на постійну виставку малярських творів. Бідний Тиранов! він і свою хворобливу мазанину тут виставив. Сумне, тяжке вражіння.

Находившись до втоми, ми на човні переплили Неву, пройшли частину бульвару, в вікнах крамниці Даціяро полюбувалися акватінтами, найняли візника й рушили додому обідати.

Увечері був у Білозерського та в Круневича.